

თამარ ბელქანი

საქართველოს შსს სპეცარქივში დაცული რამდენიმე დოკუმენტი შალვა ნუცუბიძის შესახებ

შალვა ნუცუბიძის შესახებ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სპეცარქივში დაცული რამდენიმე დოკუმენტი იქცევს ყურადღებას, რომელსაც არა მხოლოდ ფართო საზოგადოება, არამედ მეცნიერთა ვიწრო წრისათვისაც კი ნაკლებადაა ცნობილი; **პირველი** განლავთ მისი დაპატიმრების კარტოთეკა, რომელიც 1938 წლის 29 ნოემბერს არის შევსებული. **მეორე** განლავთ მისი მოგონება, თუ როგორ თარგმნა პატიმრობაში მყოფმა შალვა ნუცუბიძემ 1941 წელს რუსულ ენაზე ვეფხისტყაოსანი, ხოლო **მესამე** დოკუმენტი დათარიღებულია 1953 წლის 21 დეკემბრით; სხვადასხვა დროს შექმნილი ეს სამი დოკუმენტი, რომელიც 70 წლის განმავლობაში გრიფით საიდუმლო ეგიდით ინახებოდა, გვიჩვენებს, რამდენად რთულ გარემოში უწევდა მოღვაწეობა არა მხოლოდ კონკრეტულად შალვა ნუცუბიძეს, არამედ ზოგადად ქართველ მეცნიერებს და როგორ ცდილობდა ბოლშევიკური ისტორიოგრაფია ქართული ისტორიოგრაფიის გაყალბებას, პროფესურის დაგეგმვასა და მეცნიერთა დისკრედიტაციას მასობრივი რეპრესიების ფონზე³.

შალვა ნუცუბიძის კარტოთეკიდან ვიგებთ, რომ ფილოსოფოსი 1938 წელს ნამდვილად ყოფილა დაპატიმრებული გერმანიის სასარგებლოდ ე. წ. “შპიონაჟის” ბრალდებით. შალვა ნუცუბიძის კარტოთეკა (დანართი 1) ადასტურებს, რომ 1938 წელს შალვა ნუცუბიძე ნამდვილად დაპატიმრეს. ეს კარტოთეკა შედგენილია საქ. სსრ სახელმწიფო უშიშროების სამმართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის, მე-4 განყოფილების მიერ 1938 წლის 29.11-ში⁴. კარტოთეკაში აღნიშნულია შემდეგი, შალვა ისაკის ძე ნუცუბიძე, დაბადებული 1888 წელს, ქუთაისის გუბერნია სოფ. ფარცხანაყანებში, ამჟამად მცხოვრები ქ. თბილისში, პეროვსკაიას 6, პროფესია და სპეციალობა - მეცნიერ-თანამშრომელი, ფილოსოფიის დოქტორი, საქმიანობა - სტალინის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, კათედრის გამგე, წარსული - სოციალ-ფედერალისტური პარტიის წევრი, სოციალური მდგომარეობა - მოსამსახურე, პარტიულობა - უპარტიო, ნაციონალობა - ქართველი, მოქალაქეობა - საბჭოთა, დაპატიმრებულია 31 აგვისტოს, 1938 წელს, სისხლის სამართლის კოდექსის

³ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ. ბელქანია 2016

⁴ საქართველოს შსს. არქივი, 2 ფ. №8, აღწერა №14, საქმე №209, ფურცელი 12.

მუხლით 58-10, 58-11, НКВД СССР-ის დეპეშის მოთხოვნის თანახმად, 1938 წლის 1 დეკემბერს ბადრაგის თანხლებით, ეტაპირებულია საქმესთან ერთად სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომიტეტში - ქ. მოსკოვში, აღნიშნულია ისიც, რომ შ. ნუცუბიძე НКВД СССР-ის ბრძანების №26/8/44901 საფუძველზე გათავისუფლებულია პატიმრობიდან და საქმე დახსურულია.

იმ პერიოდის სისხლის სამართლის კოდექსის 58.10 მუხლის თანახმად, ნუცუბიძეს ბრალი გერმანიის სახელმწიფოს სასარგებლოდ შპიონაჟში ედებოდა. ეს მუხლი კი სამი წლით თავისუფლების აღკვეთას მკაცრი იზოლაციის ქვეშ ითვალისწინებდა. იქვე აღნიშნული იყო, რომ თუ შპიონაჟი სახელმწიფო ინტერესების განსაკუთრებულად მძიმე შედეგს გამოიწვევდა სასჯელის უმაღლესი ზომა სიკვდილიც კი შეიძლებოდა მიესაჯათ. ხოლო, წარდგენილი 58.11 მუხლი, გულისხმობდა მშრომელი ხალხისა და რევოლუციური მოძრაობის წინააღმდეგ აქტიურ ქმედებას, თუ ბრძოლას, რომელიც გამოვლენილია (ამ შემთხვევაში) კონტრრევოლუციური მთავრობების ან განსაკუთრებულ-საიდუმლო თანამდებობებზე სამოქალაქო ომის პერიოდში. ამ მუხლით სტალინის ეპოქაში ბევრი ადამიანი იქნა გასამართლებული. ერთია ბრალი, რომელიც დიდ მეცნიერს წაუყენეს და მეორე რეალური მიზეზი, რის გამოც ის ციხეში აღმოჩნდა. ამას უკვე მეორე დოკუმენტის შინაარსიდან ვიგებთ.

საზოგადოდ ცნობილია, რომ შალვა ნუცუბიძემ თარგმნა “ვეფხისტყაოსანი” რუსულად, რომელიც სერგეი გოროდეცკის რედაქციით 1941 წელს მოსკოვში გამოიცა. ამ თარგმანის ისტორია ცნობილი გახდა მაშინ, როდესაც უკვე ასაკში შესულმა მეცნიერმა გადაწყვიტა რუსული თარგმანის სასიგნალო ეგზემპლარი, რომელზეც თავად სტალინის შესწორებებიც კი იყო შესული, 1968 წ. 5 ნოემბერს რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორისთვის ალ. ბარამიძისათვის გადაეცა. ამის შესახებ თავად ბარამიძე წერს სპეციალურ ნარკვევში “ვეფხისტყაოსნის ერთი რუსული თარგმანის ისტორიიდან” (1971), საიდანაც; ირკვევა ასევე, რომ თავად ალ. ბარამიძეს შეუთავაზებია ნუცუბიძისთვის ამ თარგმანზე მუშაობის ისტორია დაწერა. ცნობილია ისიც, რომ რამდენიმე დღეში ასაკოვანმა მეცნიერმა ეს ყველაფერი დაწერა და მიიტანა ლიტერატურის ინსტიტუტში. ეს ისაა, რაც ცნობილია, ხოლო ის რაც შსს -ს არქივშია დაცული, მწერლის მოგონება⁵ ერთგვარად ავსებს ზემოთხსენებულ ინტერვიუს. იგი ქართულ ენაზე შესრულებულ 12 ხელნაწერ ფურცელს წარმოადგენს. **აქ ვიგებთ, დეტალებს, თუ რა იყო მეცნი-**

⁵ საქართველოს შსს არქივი, (II) ფ. №8, აღწ. №14, საქმე №209, შ. ნუცუბიძის ხელნაწერი.

ერის დაპატიმრების რეალური მიზეზი და როგორ აღმოჩნდა იგი მოსკოვში, ლუბლიანკის ქუჩაზე. ამ ყველაფერს ნუცუბიძე 27 წლის შემდეგ წერს, იგი აღწერს, რომ უჭირს ქრონოლოგიური სიზუსტით მოვლენების გახსენება, რომ მისი დაპატიმრების გარემოება საკმაოდ “ბუნდოვანი იყო”, და რომ იგი “გ“-ს პირადი მოსაზრების გამო დააპატიმრეს და, სავარაუდოდ, ლავრენტი ბერიას გულისხმობს, რადგან იმ პერიოდისთვის, როდესაც ეს მოვლენა იწერებოდა ბერია თავად იყო უკვე გასამართლებული, როგორც “ხალხის მტერი”.

წერილიდან ირკვევა ყველა ის დეტალი, რაც ამ თარგმანს უკავშირდება. საგულისხმოა: ნუცუბიძე ადასტურებს, რომ სტალინს პირადად შეჰქონდა შესწორებები თარგმანში.

საბოლოო ჯამში, ჩვენ ვიგებთ როგორ დაიწყო თარგმანა შ. ნუცუბიძემ, როგორ გამოიძახეს ერთხელ “დიდ ბელადთან” და ჰკითხეს, ჰქონდა თუ არა მას სურვილი ეთარგმნა რუსულად “ვეფხისტყაოსანი“, როგორ აუხსნეს, რომ აუცილებელია მოკლე დროში მისი თარგმანა, როგორ შეიცვალა მისი კვების რაციონი მას მერე, რაც იძულებული გახდა დაეწყო თარგმანა და „სადილი არესტანტების სასადილოდან კი არა, თანამშრომელთა სასადილოდან“ მოუტანეს. ყოველ შაბათს როგორ მიჰქონდათ მისი თარგმანები საკნიდან, როგორც მოგვიანებით გაიგო ეს, სტალინთან და როგორ მოდიოდა უკან უკვე ჩასწორებული ვერსიები და იყო რამდენიმე აბზაციც, მეტიც, პატიმარი იხსენებს სტალინთან შეხვედრის დეტალებს, როდესაც ბელადმა ჰკითხა “როგორ არის თქვენი და რუსთაველის ამბებიო“ მან უპასუხა, რომ “...აგერ რვა თვეა პატიმრობაში ვიმყოფებით ორივე“ (ფურცელი 8). სტალინმა იკითხა, თუ აქვს ყველა პირობა, რომ თარგმანში ხელი არ შეეშალოს და საბოლოოდ კი ბერიას დაავალა, დროულად თარგმანში ხელშეწყობა, რის მერეც ისევ ბერია “გაარკვევდა“ მთარგმნელის პატიმრობის ამბავს.

შ. ნუცუბიძე იხსენებს აგრეთვე ერთ ეპიზოდს (ფურცელი 8) მისი პატიმრობიდან, როდესაც მასთან ქობულოვი მივიდა და სტალინისა და ბერიას დიალოგს მოუყვა: როდესაც სტალინმა ბერიას ჰკითხა, რა ფრინველია შაშვიო, ბერიას უთქვამს, შაშვი მის მხარეში ბევრია, კიდევ უნახავს და მოუსმენია მისთვის, სტალინს კი აინტერესებდა გალიაში მომღერალი შაშვი თუ ჰყავდა ნანახი ბერიას და როცა ვერ მიახვედრა “დიდი თანამშრომელი“, პირდაპირ უკითხავს “არც კამერაში მომღერალი მგოსანი არსებობს? თუ მართლა გასურს მიიღო რუსთაველის პოემის თარგმანი - გაუშვი ის გალიიდან, რომელშიც შენ ამღერებ“ (გვერდი 8). აქ საგულისხმოა ისიც, რომ სტალინი ხვდება რომ დახურულ, ამ შემთხვევაში ციხეში (თუ განვაზოგადებთ ქვეყანაში) ძნელია ღირებული რამ შეიქმნას და ის გარკვეულწილად ცდილობს, ხელოვან-მეცნიერს, ამ შემთხვევაში ნუცუბიძეს შეუქმნას “თავისუფალი გარემო“-“დახუ-

რულ სივრცეში“, **“ერთგანზომილებიან სივრცეში**“ აღარ იყოს და მას ციხიდან გადაიყვანენ ციხესა და საგიჟეთს შორის არსებულ სივრცეში, ანუ სტალინი მაინც ბოლომდე ვერ ენდობა შემოქმედს და ფსიქოლოგიური სტრესიდან მაინც არ ათავისუფლებს. მეტიც სტალინი ცდილობს შემოქმედს შემოქმედებითი აღქმები უფრო გაუმძაფროს, რაც მისი აზრით დაენმარება თარგმნაში. წერილიდან იმასაც ვიგებთ, რომ **“გალიაში მომღერალი მგოსნის**“ იმედი გათავისუფლების შესახებ ნელ-ნელა ქრებოდა და როცა საბოლოოდ იმედი გადაეწურა, მას ქობულოვმა სტალინის განკარგულება აცნობა, ერთი პირობით, რომ შალვა ნუცუბიძის გათავისუფლება მხოლოდ მეცნიერთან **“მოლაპარაკების**“ საგანი იყო, და მასზე იყო დამოკიდებული სად **“იგალობებდა**“, და რომ მას პოემის თარგმნა გარკვეულ ვადაში უნდა დაესრულებინა, რადგან მთარგმნელ პატიმარს ნახევარი უკვე ნათარგმნი ჰქონდა, ვადად წელიწადნახევარი დაასახელა, რაზეც ქობულოვმა უთხრა: **“გახსოვდეს, რომ რუსთაველის თარგმნა არის შენი გარადრჩენის პირობა**“-ო, ქობულოვმა სტალინის მიცემული პირობა შეასრულა, საპატიმროდან გათავისუფლებული ნუცუბიძე სოკოლნიკში დაასახლეს.

წერილიდან ვიგებთ, რომ მან თარგმნა 1939 წელს პირველი მაისის მიახლოებისათვის დაასრულა, პოემის სრული თარგმანი სტალინს გაუგზავნა და მას მერე ეს თარგმანი არც უნახავს. თუმცა ლუბლიანკაზე გამოჩენის შემდეგ, მას ბერიამ აჩვენა სტალინის მიერ რუსულად დაწერილი პატარა წერილი, სადაც ბელადი ბერიას სწერს, თუმცა ჩვენც ვხვდებით, რომ ეს წერილი საბოლოოდ ნუცუბიძისათვის სანახავად იყო გამიზნული. წერილში წერია, რომ **“უკანასკნელ დრომდე მე ვიცნობდი, რომ რუსულ ენაზე რუსთაველის თარგმანი - ეს პეტრენკოს თარგმანი იყო, ნუცუბიძის თარგმანის გაცნობის შემდეგ მე ვთვლი, რომ იგი არა მარტო უკეთესია პეტრენკოზე, არამედ თავისთავად ღირსშესანიშნავ ლიტერატურულ მოვლენას წარმოადგენს. ნუცუბიძის თარგმანიდან მე მხოლოდ ერთი ადგილი არ მომეწონა, 14-16. მე ამ ადგილის ჩემს შესწორებას ვთავაზობ. კარგი საუკეთესოთი უნდა შეიცვალოს**“ (ფურცელი 10). **სტალინისთვის მიუღებელი ორი ტაეპი ქაჩეთის ციხის აღების ეპიზოდიდან 1413-ე სტროფის პირველი ორი ტაეპი განლავთ** (მსჯელობისათვის იხ., აგრეთვე: სვანიძე 1934; გონჯილაშვილი 2010).

ეს აღიარება მეცნიერის ხელშეუხებლობის გარანტი იყო. და ბუნებრივია, რომ ამ **“პატარა**“ შენიშვნას მეცნიერი განგების საჩუქრად მიიღებდა.

საგულისხმოა, რომ ნუცუბიძის წერილშივე ვიგებთ თარგმანის შემდეგ ისტორიასაც. ის, რომ თარგმანის პარალელურად,

რედაქტირებას სტალინი ახდენდა მოგვეცა “სტალინის მიერ კორექტირებულ თუ რედაქტირებულ ტექსტში“ (ფურც. 9). 1940 წლის 22 ნოემბერს ასაწყობად ის გადაეცა სტამბას, ხოლო ერთი თვის შემდეგ უკვე სტალინის დაბადების დღეზე, ის ბელადს წარუდგინეს საბოლოო სახის მისაცემად.

რაც შეეხება მესამე დოკუმენტს, ის არა მხოლოდ შალვა ნუცუბიძეს, არამედ სიმონ ყაუხჩიშვილსა და ვუკოლ ბერიძესაც ეხება (იხ. დანართი №2).

რუსულენოვანი დოკუმენტი საბჭოთა საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს პროტოკოლი გახლავთ. დადგენილებაში წერია, რომ ნუცუბიძე, ვ. ბერიძე და ს. ყაუხჩიშვილი დადანიშნულნი არიან გერმანიის სასარგებლოდ საქმიანობაში და ბიუროს წევრები მიმართავენ სსრკ გენ. პროკურორ ს. რუდენკოს, რათა ჩამოთვლილ მეცნიერებს აღეკვეთოს თავისუფლება. დოკუმენტში ასევე წერია, რომ სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორს თ. ბურჭულაძეს სამივე პროფესორის კათედრებიდან გათავისუფლება და პროფესორის თანამდებობის წართმევა დაევალა. მითითებას დებულობს აგრეთვე საბჭოთა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი ნ. მუსხელიშვილი, რათა ზემოთხსენებული მეცნიერები გარიცხულ იქნან საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის რიგებიდან.

სამივე დოკუმენტი ნიშანია, რომ ჯერ კიდევ ბევრი რამ უახლესი ისტორიიდან ჩვენთვის უცნობია და სპეც. არქივის შესწავლა/აღწერა სამეცნიერო მიმოქცევაში შეიტანს ისეთ დოკუმენტებს ცალკეული ქართველი მოღვაწეების შესახებ, რომლის გარეშეც ჩვენი ხედვა მათზე და, ზოგადად, უახლეს ისტორიაზე არასრული და ფრაგმენტულია.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბელქანია, 2016: ბელქანია, თ. ინფორმაციის კულტურის კონსტრუირება სოც. რეალიზმში და უახლესი დრო (საქართველოს შსს არქივში დაცული დოკუმენტების მიხედვით). 2016 წ. გამომც. აზრი;

ბარამიძე, 1971: ბარამიძე, ალ. ვეფხისტყაოსნის ერთი რუსული თარგმანის ისტორიიდან “ნარკვევი“ ტომი. 5. თბ., 1971;

გონჯილაშვილი, 2010: გონჯილაშვილი მგალობელი შაში. ჟურნალი სააქრივო მოამბე“. №10 2010; საქართველოს შსს. არქივი, 2 ფ. №8, აღწერა №14, საქმე №209, ფურცელი 12;

სვანიძე, 1934: სვანიძე, ა. “ვეფხისტყაოსნის“ ისტორიულ გეოგრაფიული სარჩული. თბილისი, 1934.

დანართი N 1: ნუცუბიძის კარტოტეკა

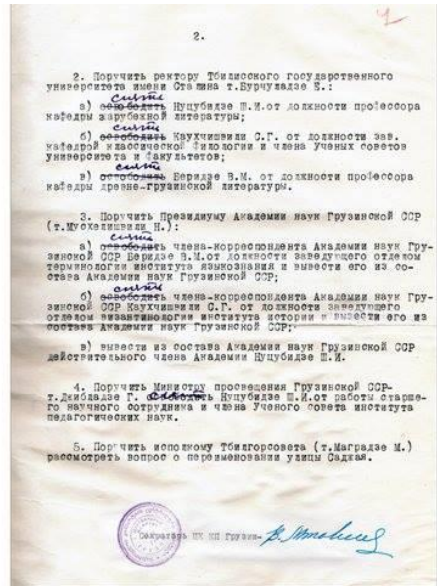
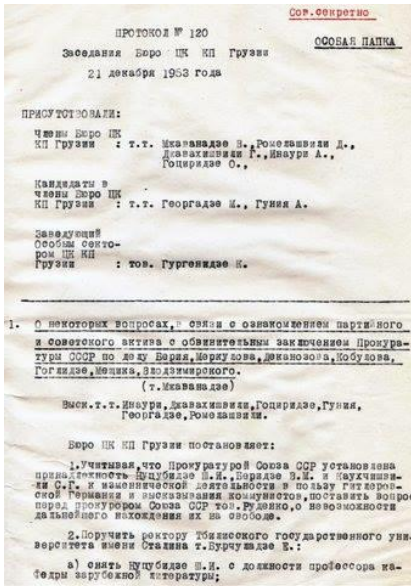

1. Фамилия	Исаакидзе	Имя	Исаак
2. Имя в отчестве	Исаакиевич	Вострахован / нет	нет
3. Год рождения	1882 в Исаке	С. А. А. А. А.	
4. Адрес	Тбилиси	С. А. А. А.	
5. Проф. и род. занятий	Учитель	С. А. А. А.	
6. Известия	Учитель	С. А. А. А.	
7. Адрес	Тбилиси	С. А. А. А.	
8. Прошлое	Учитель	С. А. А. А.	
9. Соп. занятия	Учитель	С. А. А. А.	
10. Имя	Исаак	С. А. А. А.	
11. Категория	Учитель	С. А. А. А.	
12. Категория	Учитель	С. А. А. А.	
13. Адрес	Тбилиси	С. А. А. А.	
14. Ссылки	Исаак	С. А. А. А.	
15. Имя	Исаак	С. А. А. А.	
16. Имя	Исаак	С. А. А. А.	
17. Имя	Исаак	С. А. А. А.	

17. Подпись (дата)	Исаак Исаакиевич
18. Подпись	Исаак Исаакиевич
19. Подпись	Исаак Исаакиевич
20. Подпись	Исаак Исаакиевич
21. Подпись	Исаак Исаакиевич
22. Подпись	Исаак Исаакиевич

შინაგან ზაქქია სამინისტროს არქივში დაცულია 1938 წლის 29 ნოემბერს შევსებული კარტოტეკის ბარათი. შალვა იხაიის ძე ნუცუბიძე, დაბადებული 1888წ.

დანართი N 2: სსრკ გენ. პროკურორ ს. რუდნეკოს

Tamar Belkania

Several Documents Concerning Shalva Nutsubidze Archived at the Special Archive of the Ministry of Internal Affairs of Georgia

Several documents concerning Shalva Nutsubidze in the Special Archive of the Ministry of Internal Affairs of Georgia represent noteworthy material which is not only publicly unknown, it is also undiscovered even by narrow scientific circles; These documents created at various periods have been classified as secret kept for over 70 years. It shows how difficult the environment could have been not only for Shalva Nutsubidze, but also for Soviet scientists, in general, and how the Bolshevik historiography attempted to falsify the Georgian historiography, staff planning and discreditation of the scientists alongside existing mass repression.